

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.018

*А. Л. Колодчина**аспірант кафедри управління безпеки,
правоохоронної та антикорупційної діяльності
Міжрегіональної Академії управління персоналом*МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНОЮ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ
У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ У МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

Постановка проблеми. Методологія дослідження реалізації Україною міжнародних стандартів у сфері захисту прав засуджених у місцях несвободи має не тільки предметний, а й пізнавальний зміст, оскільки вкрай важливо з'ясувати, якими шляхами, якими прийомами і методами, у яких логічних формах відбувається перегляд існуючих передумов і підходів до інтерпретації матеріалу, що вивчається.

З метою визначення критерію зрілості дослідження реалізації Україною міжнародних стандартів у сфері захисту прав засуджених у місцях несвободи ми застосували відповідний методологічний інструментарій. Це дало змогу нам розробити певний категоріальний науковий апарат та застосувати філософсько-методологічні принципи.

Водночас у зв'язку з не бажанням адміністрацій установ виконання покарань надавати інформацію до Міністерства юстиції України про факти невиконання персоналом місць несвободи відносно засуджених міжнародних стандартів, методологічне обґрунтування дослідження реалізації Україною міжнародних стандартів у сфері захисту прав засуджених у місцях несвободи має велике значення.

Метою статті є вивчення методології дослідження реалізації Україною міжнародних стандартів у сфері захисту прав засуджених у місцях несвободи.

Теоретичною базою дослідження реалізації Україною міжнародних стандартів у сфері захисту прав засуджених у місцях несвободи є наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, таких як: К. А. Автухов, Ю. М. Антонян, І. Г. Богатирьов, А. І. Богатирьов, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, В. К. Гришук, І. М. Даньшин, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, О. О. Дудоров, А. Ф. Зелінський, В. В. Коваленко, О. Г. Колб, І. М. Копотун, О. М. Костенко, В. М. Кудрявцев, О. В. Краснокутський, О. І. Іваньков, В. А. Львович, О. В. Лисодед, М. В. Романов, В. В. Лунев, О. С. Міхлін, П. П. Михайленко,

О. Г. Михайлик, С. С. Мірошніченко, А. А. Музика, Ю. В. Орел, М. С. Пузирьов, Г. О. Радов, О. В. Старков, А. Х. Степанюк, В. М. Трубников, В. О. Туляков, Г. А. Туманов, П. Л. Фріс, В. Б. Шабанов, О. О. Шкута, В. Є. Южанін, Н. М. Ярмиш, М. М. Яцишин та інших дослідників.

Незважаючи на не значну кількість праць із названої проблематики, маємо повне право констатувати, що вивчення реалізації Україною міжнародних стандартів у сфері захисту прав засуджених у місцях несвободи залишається актуальним завданням у силу орієнтування на них, як на загальновизнаний взірець кримінально-виконавчих відносин у сфері виконання покарань.

Крім того, з позиції зміни пріоритетів державної політики щодо реформування ДКВС України, її подальшої демократизації, гуманізації та наближення до міжнародних стандартів існує потреба удосконалення правової бази, організаційно-управлінських та суто кримінально-виконавчих засад реалізації Україною міжнародних стандартів у сфері захисту прав засуджених у місцях несвободи.

Безумовна важливість, актуальність та складність теоретичних і прикладних проблем реалізації Україною міжнародних стандартів у сфері захисту прав засуджених у місцях несвободи, а також необхідність розроблення практично спрямованих пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення кримінально-виконавчих засад у даній сфері зумовили необхідність підготовки наукової статті.

Основний зміст статті. Успіх дослідження реалізації Україною міжнародних стандартів у сфері захисту прав засуджених у місцях несвободи в багатьох випадках зумовлений комплексним підходом до всіх методів наукового пізнання. Варто підтримати позицію вітчизняного вченого О. Г. Михайлика про те, що саме методологія визначає комплекс методів дослідження, які дозволяють досліднику показати їх співвідношення та функціональне призначення в процесі наукового пошуку [1, с. 143].

А тому, досліджуючи проблему реалізації Україною міжнародних стандартів у сфері захисту прав засуджених у місцях несвободи і ми не могли обійти її методологічні засади у цій сфері. Більше того, на думку зарубіжних вчених Б. А. Аканова, Н. А. Карамзіна, ціна проблеми, навіть, якщо вона вирішена, продовжує своє наукове життя, породжуючи нові проблеми [2, с. 17].

Цікавою з позиції нашого дослідження є вислів зарубіжного вченого В. М. Сирих про те, що абсолютних «стерильних» методів, які б використовувалися виключно для пізнання правової матерії в умовах інтенсивної інтеграції наукового знання, яким характеризується постмодерн, немає і бути не може. Тому критерієм розмежування спеціально-юридичних та загальнонаукових методів, як зауважує дослідник, є не стільки сфера її використання, скільки ступінь модифікації, глибина пристосування тих чи інших методів до специфіки правових досліджень [3, с. 12].

Ця думка вченого для нас особливо важлива у методологічному плані, оскільки застосування персоналом місць несвободи міжнародних стандартів у сфері захисту прав засуджених може бути здійснено лише після того, як вони досягнуть свого завершення у кримінально-виконавчому законодавстві України.

Показовість реалізації Україною міжнародних стандартів у сфері захисту прав засуджених у місцях несвободи призводить до порушення з боку персоналу місць несвободи прав засуджених та викликає постійне звернення останніх до Європейського суду з прав людини. До речі, реалізація Україною міжнародних стандартів у сфері захисту прав засуджених у місцях несвободи – це об'єктивно породжена самим життям система захисту прав засуджених і визначається вона ступенем розвитку та єдністю системи кримінально-виконавчих відносин у місцях несвободи.

Вітчизняні вчені С. Д. Гусарев та О. Д. Тихоміров під методологію юридичної науки розуміють систему принципів і способів організації, побудови та здійснення теоретико-пізнавальної юридичної діяльності в галузі дослідження державно-правової дійсності, а також вчення про цю систему [4, с. 34]. Саме тому, проводячи дослідження реалізації Україною міжнародних стандартів у сфері захисту прав засуджених у місцях несвободи ми не могли обійти його без окреслення відповідних методологічних засад щодо напрямів здобуття необхідної інформації, її творчої переробки й закріплення значущих фактів.

На думку вітчизняного вченого Ю. О. Новосад, методологія дослідження обумовлена інтеграційними та глобалізаційними процесами, що відбуваються в Європі та світі, його переходом від методологічного монізму до світоглядно-методологічного плюралізму. Це зумовлює необхідність

концептуального перегляду традиційних уявлень про державно-правові закономірності та поглибленого осмислення ролі юридичної науки в сучасному суспільстві.

При цьому, як зазначає вчений, глибокий аналіз усіх явищ, визначення принципових орієнтирів подальшого розвитку правознавства є найважливішим напрямом наукових досліджень, основою ефективності яких має бути методологія правознавства. Враховуючи зазначене, як зауважує Ю. О. Новосад, формування методологічної системи є першочерговим завданням сучасної юриспруденції [5, с. 102].

На важливість формування цілісної методології та застосування її в кримінально-виконавчій науці акцентували увагу, зокрема, такі вчені, як: В. М. Трубников, який наголошував на виділенні серед спеціально-наукових методів порівняльно-правовий [6, с. 54]; А. Х. Степенюк, на його думку, завдяки методології уможливується теоретико-прикладне дослідження діяльності з виконання покарань, як складової системи, що саморозвивається [7, с. 39]; М. С. Пузирьов – у власному дослідженні переконував у важливості застосування у кримінально-виконавчій науці методології порівняльного аналізу виконання покарання у виді позбавлення волі [8, с. 30]; А. І. Богатирьов розкриваючи методологічний інструментарій власного дослідження стверджує, що нині вітчизняні та зарубіжні вчені пенітенціарного спрямування застосовують переважно правовий, соціологічний, державно-управлінський, економічний метод [9, с. 152].

У контексті нашого дослідження ми звернули увагу на позицію вітчизняного вченого В. М. Дрьоміна, який у власних наукових працях доводить, що ознайомлення ним з темами кримінологічних досліджень показує, що практичний аспект у більшості з них переважає. Проблема полягає в тому, що, з одного боку, дослідники часто просто оперують цифрами замість вивчення реального життя людей, з другого, у нашому суспільстві не створено механізму впровадження результатів кримінологічних досліджень у практику запобігання та протидії злочинності [10, с. 389].

Схожі міркування з цього приводу можна зустріти й в науковців кримінально-правового напрямку. Так, Ю. В. Голік наголошує на тому, що методологія є інтегральним поняттям, яке об'єднує низку компонентів, зокрема, світогляд, діалектичні категорії, загально- та приватно-наукові методи. На його переконання, методологія – це система координат, а метод – вектор пошуку і дії [11, с. 8].

Таким чином, методологія науковцями поділяється на дві частини: загальна методологія та методологія галузевих наук, в тому числі й кримінально-виконавча методологія, яка розробляється переважно фахівцями пенітенціарного права.

Поряд з цим, Г. В. Гребеньков та Є. С. Назимко зазначають, що у науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення змісту поняття «методологія» і, наводячи існуючі точки зору стосовно її змістовного навантаження та визначень з позицій наукознавства, філософії, теорії держави та права, припускають, що методологія – це вчення про метод наукового пізнання і практичного перетворення дійсності, а метод, система методів – це сукупність засобів і прийомів дослідження. При цьому, найважливішим завданням методології вони вбачають вивчення закономірностей розвитку засобів і прийомів дослідження, їх взаємного впливу, диференціації та субординації [12, с. 22-25].

Щодо методології власне нашого дослідження під нею варто розуміти: систему методів наукового пізнання, які дозволяють нам досліджувати та застосовувати на практиці пізнавальні процеси, сутність та зміст реалізації Україною міжнародних стандартів захисту прав засуджених у місцях несвободи.

Саме тому, в більшості сучасних досліджень науковці обґрунтовують свій методологічний інструментарій з попереднього переосмислення успадкованого філософського світогляду на явища і процеси, які вивчаються і потребують певного наукового пошуку. А відтак, пізнавальні проблеми реалізації Україною міжнародних стандартів захисту прав засуджених в місцях несвободи набувають особливої гостроти, оскільки об'єктивно виникає потреба й у визначенні його методологічного інструментарію.

Такої позиції дотримується і зарубіжний вчений Д. А. Керімов, який вважає, що «методологія» – це вчення про структуру, логічну організацію, методи, засоби і форми діяльності дослідника в процесі пізнання ним досліджуваних явищ. Більше того, вчений поєднуючи пізнавальні можливості всіх наук, доводить, що методологія примножує і збагачує дослідницький потенціал кожної з них. При цьому єдність діалектики, гносеології та логіки як методологічного ядра в пізнавальному процесі виступає як засіб суб'єктивного осмислення об'єктивного розвитку, який, оволодівши масами, перетворюється завдяки громадській практиці на «другу об'єктивність». Важливим, у зв'язку з цим, є такий його висновок: методологія будь-якого наукового дослідження не повинна обмежуватися лише пошуком методів наукового пізнання. Її основу має становити низка взаємопов'язаних компонентів, перелік яких залишається відкритим [13, с. 44].

Варто також звернути увагу на позицію вітчизняного вченого О. О. Шкути, який у власному дослідженні зауважував про те, що на сучасному етапі розвитку пенітенціарної науки методологіч-

ний інструментарій відповідних положень залишається переважно атрибутивною складовою дисертаційних робіт і монографій, оскільки будь-яке серйозне дослідження розпочинається з окреслення методологічних засад щодо напрямків здобуття необхідної інформації, її творчого перероблення й закріплення значущих фактів [14, с. 23].

Таким чином, узагальнюючи наукові підходи щодо формування методологічного інструментарію реалізації Україною міжнародних стандартів захисту прав засуджених у місцях несвободи, робимо висновок, що під методологічним інструментарієм слід розуміти сукупність наукових підходів, способів, процедур та методів, які застосовує персонал установ виконання покарань Міністерства юстиції України з метою реалізації Україною міжнародних стандартів захисту прав засуджених в місцях несвободи.

Висновок. Підводячи підсумки викладених в даній статі роздумів, щодо реалізації Україною міжнародних стандартів захисту прав засуджених у місцях несвободи варто зазначити, що їх методологія – це самоорганізована система наукового знання, яка вивчає проблему реалізації Україною міжнародних стандартів захисту прав засуджених у місцях несвободи та, фактично, через вірне використання персоналом місць несвободи методів та засобів наукового знання, дозволяє їм розробити комплекс науково обґрунтованих шляхів удосконалення захисту прав засуджених у місцях несвободи.

Література

1. Михайлик О. Г. Методологічний інструментарій дослідження насильства у виправних колоніях України. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2018. № 3 (5). С. 143–152.
2. Аканов Б. А., Карамзин Н. А. Основы научных исследований; под ред. В. М. Мулдахметова. Алма-Ата: Мектен, 1989. 136 с.
3. Сырых В. М. Метод правовой науки: (основные элементы, структура). Москва: Юрид. лит., 1980. 176 с.
4. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навч. посіб. Київ: Знання, 2005. С. 34.
5. Новосад Ю. О. Про деякі змістовні елементи діяльності прокуратури України як суб'єкта запобігання злочинам. *National law journal: theory and practice*. 2016. № 6 (22). С. 101–104.
6. Трубников В. М. Уголовно-исполнительное право Украины: учебник. Донецк: ДИВД МВД Украины, 1999. 640 с.
7. Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків. Нац. юр. Ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2002. 38 с.
8. Пузырьов М. С. Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2018. 514 с.

9. Богатирьов А. І. Методологічні засади дослідження проблем пенітенціарної злочинності в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 151–155.

10. Дрьомин В. М. Институциональная концепция преступности. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 388–408.

11. Философия уголовного права / сост. ред. и вступ. статья докт. юрид. наук, проф. Ю. В. Голика. СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. 334 с.

12. Гребеньков Г. В., Назимко Є. С. Методологія кримінально-правових досліджень : наук.-практ. посіб. Донецьк: «Цифрова типографія», 2012. 134 с.

13. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) : монография. 5-е изд. М.: Изд-во СГУ, 2011. 520 с.

14. Шкута О. О. Пенітенціарна система України: теоретико-прикладна модель. Монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 366 с.

Анотація

Колодчина А. Л. Методологія дослідження реалізації Україною міжнародних стандартів у сфері захисту прав засуджених у місцях несвободи. – Стаття.

У статті розкрита методологія дослідження реалізації Україною міжнародних стандартів у сфері захисту прав засуджених у місцях несвободи. Виокремлено наукові позиції вітчизняних та зарубіжних вчених на предмет методології дослідження. Сформульовано визначення методологічного інструментарію реалізації Україною міжнародних стандартів у сфері захисту прав засуджених у місцях несвободи.

Ключові слова: методологія, дослідження, реалізація, міжнародні стандарти, захист, права, засуджений, місце несвободи.

Аннотация

Колодчина А. Л. Методология исследования реализации Украиной международных стандартов в сфере защиты прав осужденных в местах несвободы. – Статья.

В статье раскрыта методология исследования реализации Украиной международных стандартов в сфере защиты прав осужденных в местах несвободы. Выделены научные позиции отечественных и зарубежных ученых на предмет методологии исследования. Сформулировано определение методологического инструментария реализации Украиной международных стандартов в сфере защиты прав осужденных в местах несвободы.

Ключевые слова: методология, исследование, реализация, международные стандарты, защита, права, осужденный, места несвободы.

Summary

Kolodchyna A. L. Methodology for the study of Ukraine's implementation of international standards in the field of protection of the rights of convicts in places of non-freedom. – Article.

The article discloses the methodology of the study of Ukraine's implementation of international standards in the field of protection of the rights of convicts in places of non-freedom. The scientific positions of domestic and foreign scientists for the methodology of research have been identified. The definition of methodological tools for the implementation by Ukraine of international standards in the field of protection of the rights of convicts in places of non-freedom has been formulated.

Key words: methodology, research, implementation, international standards, protection, rights, convicted person, places of non-freedom.